

Місто

В синяву височінь настирливо хребти
 Антенами наїжених дахів...
 В низу продовж вулиць, мов спінені хорти,
 Нестримано шумна громада днів.

Новий, незнаний гимн залізному віку
 Крізь дим фабрик, сирен дзвінке виття...
 І між шугастих авт в ритмічному танку
 Розсміяно, як молодість, життя! ..

— — —

С. Наріжний.

З петербурського славянознавства

(«ТРУДЫ ИНСТИТУТА СЛАВЯНОВЕДЕНИЯ АКАДЕМИИ НАУК СССР». Ленинград 1932, ст. 534 — XXIV).

Зазначена публікація є одним з найновіших видань Ленінградської Академії Наук. Випущена всього в кількості 1000 прим., на поганому ріжноріжньому папері, своїм зовнішнім виглядом вона виразно свідчить про значні труднощі совітської поліграфії. Книга містить у собі ріжноріжноманітний матеріал — ріжноріжноманітний не тільки по змісту й темам, а також дуже нерівний, і по своїй науковій вартості. В ній, поруч з цінними розвідками і матеріялами, бачимо й статті агітаційно-пропагандійного характеру, що не мають нічого спільного з наукою й цілком не відповідають академічному титулу видання.

Цілий зміст книги розділено на такі частини: 1) Статті й розвідки, 2) Замітки й матеріяли, 3) Матеріяли з історії науки, 4) Критика й бібліографія; окремо подана ще невелика хроніка й додатки до двох статей. Більша частина матеріялів написана по російськи, хоч не мало їх подано також і по українськи. Деякі українські автори, як напр. М. Грушевський, містять свої праці тут по російськи.

По змісту найбільше статей присвячено українським темам; вони ж й опрацьовані, загалом беручи, найсолідніше. Менше матеріялів, хоч між ними є також дуже вартісні, присвячено темам південно-славянським, чеським і польським.

Редактором видання значиться акад. Н. С. Державін. Йому ж належить і кільки більших статей та рецензій. Його статті, як одна, многословні, по-совітському бом-

бастичні, й саме вони чи не в найбільшій мірі шкодять науковості цілої публікації. Вже в першій з них п. з. «Наши задачи в области славяноведения» (ст. 1—14) автор піддає гострій критиці дотеперішню славянознавчу науку взагалі говорить про ідеологічну кризу, теоретичний розбрід та методологічну скостенілість, що ніби є характеристичними для сучасної фільольогії на Заході. Державін не признає аполітичної науки. Сопітські славянознавці, на його думку, мають займатися дослідженням славянської сучасности в розтині історії клясової боротьби; простежувати, як ця остання відбилася в літературі, мові, масовому побуті й устній народній творчості. Сопітські славянознавці мають досліджувати не тільки славянські народи, а також і всі інші, що замешкують на терені сопітського союзу. В двох своїх статтях: 1) «Очерки по истории болгарской литературы, эпохи капиталистического накопления и промышленного капитализма». Стоян Михайловский как сатирик (1856 — 1927)» (ст. 15 — 95), 2) «Литературное строительство в социалистической Молдавии», — автор виявив себе не стільки об'єктивним науковим дослідником, скільки воюючим пропагатором большевицьких «установок». Цілком безвартісною є друга стаття, про молдавську літературу й культурне життя на сов. Молдавії. Це фактично довгий панегірик сопітській владі й культурним досягненням «Молдавської республіки». Остання, як відомо, була утворена постановою української сопітської влади з 11 жовтня 1924 р. в протривоагу й для контрасту з Бесарабією. Штучність і специфічні цілі утворення цієї державки видні вже з самого національного розподілу її населення, серед якого державна нація — молдавани складають лише 34,2% людности. Решта ж — українці (50,4%), москалі (5,7%), жида (4,8%) і інші (4,9%). Критикуючи румунський режим за Дністром, Державін протривоавить йому розвиток і досягнення сов. Молдавії. Не маємо підстав брати під великий сумнів його критику бесарабських порядків, але мусимо признати, що його сов. славословія не витримують проби такими фактами, як масова втеча з «щасливої» Молдавії, звязана з такими небезпеками як розстріли на Дністрі. Подекуди цікавіші уваги що до творення молдаванської мови. Найдокладніше автор зупиняється на молдаванських письменниках.

Такими ж інформаційно-публіцистичними є й деякі інші речі. У. Шустеру статті «Вопрос о независимости Польши в мемуарах Билинского, Дмовского, и Дашинского» (ст. 193 — 206) остільки ненауково опрацьовує матеріал, що навіть не зазначає заголовків згаданих мемуарів, як також і іншої літератури, на яку

посилається. В. Н. Кораблев пише «поличним воспоминанням» на тему «Степан Радич й сербо-хорватський вопрос» (ст. 141 — 156). Свою статтю присвячує поглядам С. Радича на південно-славянські національно-політичні справи; він навіязує їх до відвідин р. 1924 Радичем Москви та до статті останнього в московському журналі «Новый Восток» за 1924 р. п. з. «Общий взгляд на народы Балканско-Дунайской Европы». Для в'яснення еволюції поглядів Радича автор нагадує й про статті останнього п. з. «Сербо-Хорватский спор и Славянство», що друкувалися ще в 1902 — 1903 р.р. в «Славянских Извѣстиях». Кораблев показує, що Радич уважав тогочасну великодержавну політику Београда згубною для держави, обвинувачував її керівників в шовінізмі, в бажанні використати південних славян для створення «Великої Сербії».

Так само, як Шустер і Кораблев, виконує славянознавчі інструкції Державіна й Дим. Димитров в статі п. з. «К изучению Любена Каравелова» (ст. 117 — 140), хоч його праця представляється більш «наукообразною». Д. Димитров був командирований Ленінградською Академією Наук до Одеси й у тамошньому історичному архіві, в справах кол. одеського градоначальства, вишукав секретне «Діло» про Л. Каравелова (№ 1279 з 4/VIII 1869 р.).

Решта статей цього розділу є не тільки науковими, а й оригінальними. Невтомний український дослідник, організатор української наукової праці в Ленінграді (Голова тамошнього Т-ва дослідників української історії, письменства та мови) В. Н. Перетц містить українською мовою статтю про «Український переклад життя кн. Вячеслава з «Животув Съвентих» П. Скарги» (ст. 97 — 104). В ній він студіює невеличке «житіє кн. Вячеслава ческого», що було відоме на Україні з Прольогів та Міней, а в др. пол. XVII.в. зявилося в обробці зі Скаржиного твору «Животи съвентих». Український текст цього життя відомий з двох рукописів, що один одного доповнюють. Обидва рукописи переховуються в бібліотеці Києво-Печерської Лаври. Перетц вважає, що обидва тексти виникли з єдиного повного й через помилки переписчиків поріжнилися. Порівнюючи український переклад з його польським оригіналом, Перетц показує, що перекладач у багатьох місцях дозволив собі скорочення, перифрази й додатки, які, не міняючи змісту, надали його перекладу риси самостійної праці. Перекладач вніс у свою працю нові подробиці, що їх не було в Скарги, посправляв помилки свого оригіналу й з відомих йому джерел доповнив оповідання Енея Сільвія, що його подав Скарга. Для цього, як джерелом, перекладач покористувався Прологом і Мінеями. Перетц вважає, що українського перекладача треба

визнати не тільки перекладачем, але й редактором, бо він не обмежився даними Скарги, а скомпілював своє оповідання на підставі не менш як двох, а може й трьох джерел. В додатках до книги першим наведено текст »Життя св. Вячеслава рук. XVII ст. Печерської Лаври 371 (156) (К. 21)«, а під ним у примітках відміни й варіанти з другого рукопису (ст. I—V).

Другий український автор, акад. М. Грушевський, містить працю про літопис Самовидця — »Самовидец. Руїни п его позднеїшия отражения« (ст. 157—192). Літопис Самовидця викликав в останніх роках цілу літературу. В. Романовський, М. Петровський і Ол. Оглоблін на Наддніпрянщині, М. Андрусак і В. Герасимчук у Галичині присвятили цьому видатному пам'ятникові української історіографії цілу низку розвідок, в яких головню старалися розкрити авторство а також і цінність самого пам'ятника, як історичного джерела. Всі наддніпрянські дослідники зійшлися на тому, що Самовидцем був Роман Ракушка-Романовський, — історична особа, якої життя й діяльність докладно висвітлив ще В. Модзалевський. Висновки названих авторів особливо М. Петровського, признав поважними й М. Андрусак і тільки зовсім недавно заперечив їх В. Герасимчук (гл. »Діло«, 1932; ч. ч. 205—209, 211—213). Твердження про Ракушку як Самовидця було остільки категоричним, що його авторства літопису Самовидця представляє великий методологічний інтерес головню тому, що сам Самовидець умисне старався затаїти своє авторство; тому це питання досить трудне, хоч розв'язання його надзвичайно цікаве. Акад. Грушевський подає огляд дослідів над авторством літопису. Сам він стає по стороні Ракушки. Але зібрані на це докази, як висловився й В. Герасимчук, не є безсумнівними. Авторство Ракушки можна вважати ймовірним але не певним; для певности треба було б розглянути більше кандидатів на Самовидця, а не одного Ракушку. Дотепер маємо лише збірку матеріалів що до Ракушки та спробу устійнити дані, зв'язані з Ракушкою й літописцем, а вони дають лише деякі зовнішні риси ймовірности що до тотожности цих двох осіб, але рішуче ніякої певности. В дальших уступах своєї праці М. Грушевський зупиняється на ідеології й поглядах Самовидця. Цікаві міркування автора про вплив Самовидця на Куліша, хоч тут його висновки здаються не зовсім вірними. Ціла стаття містить зміст розділу, присвяченого літописові Самовидця, в VI т. великої Історії Української Літератури, яку Грушевський розпочав писати у Відні, а продовжує в Москві.

Проф. Університету Коменського в Братиславі, др. Є. Ю. Перфецький, що вже від довшого часу студіює літо-

писи, опублікував у цьому томі статтю про «Общий источник древнейшего чешского и древнейшего польского летописания» (ст. 207—238). Таким спільним джерелом давнього чеського і польського літописання автор вважає архієпископський Майнцький літописний звіт у двох його редакціях. Після докладної аналізи й порівнянь, др. Перфецький приходить до висновку, що перша редакція цього зводу (з 973 р.) лягла в основу чеських *Annales Pragenses* і польських *Annales Capituli Cracoviensis*, *Rocznik Wielkopolski* й *Annales Cracovienses Vetus*; а друга редакція того ж зводу (1002—1003 р.р.) послужила основою для чеського Сазавського літопису (*Chronicon Sazaviense*).

Московський проф. М. Н. Сперанський публікує статтю про «Неизвестный византийский флорилегий в старом славянском переводе» (ст. 105—116).

Розділ статей і розвідок замикає І. І. Соколов своєю студією на тему «Мариупольские греки» (ст. 297—317). Це лише частина праці автора, в якій він обмежився тим часом XV—XVIII в.в., ще до переселення греків з Криму на територію Маріупольщини, що сталося в р. р. 1778—1780. У другому розділі книги «Замітки й матеріяли», поруч з такими інформаційними статтями як В. Н. Коробьова про Славянський Інститут у Празі та В. Г. Чернобава про Славянський Інститут у Кракові, розміщено три менших але цікавих статті — одна В. В. Дроздовського й дві К. Л. Пушкаревича. В. В. Дроздовський в замітці українською мовою п. з. «Небезпечний двійник» (ст. 321—324) дає яскраву ілюстрацію цензурних утисків українського письменства в межах Росії після процесу Кирило-Методієвців. В наслідок цих утисків українська література в р. р. 1848—1856 цілком завмерла. В часи цієї реакції якийсь Михайло Шевченко хотів видрукувати свій твір п. з. «Чумаки». Цього «Чумака», що був, як здогадується Дроздовський, зразком невинної козакофільської романтики, рос. цензура не дозволила видавати. Цензурні органи, як виходить з урядового листування, підозрівали, що автор «Чумака» — Михайло Шевченко, є той самий Шевченко, якому царським указом заборонено писати й малювати. Для цієї замітки Дроздовський використав «Діла» канцелярії рос. Міністерства Освіти по головному цензурному управлінню, що переходять тепер у Ленінградському відділі центрального історичного Архиву.

К. А. Пушкаревич в статті «Из истории польской революции 1830-1831 г.г.» (ст. 336—344) наводить

»Отчет генлейт. гр. Гурьева государю императору о мятежных и секретных делах Дежурства Киевского военного губернатора от 8 октября 1835 г.«. Цей звіт був особисто поданий цареві Миколі I. в Києві. В ньому маємо офіційну картину репресій над учасниками революції 1830-1831 р; з нього ж дізнаємося, що київський ген.-губернатор розпорядився скласти докладні списки всіх учасників «польського мятежа», щоб організувати за ними урядовий нагляд. Далі Пушкаревич наводить »Секретное сообщение ген.-ад. гр. Орлова от 12 января 1847 г. в комитет по Западним губерниям«, що містить цікаві відомості про провокаторів серед польських емігрантів у Парижі. В третьому розділі цієї статті автор подає »Один из проектов руссификации Юго-Западных губерний«. У другій статті того ж К. А. Пушкаревича п. з. »Светозар Маркович в Петербурге« (ст. 345 — 349) опубліковані матеріали до біографії С. Марковича, а саме про його студенські роки.

Інформації про славянські Інститути в Празі та Кракові, знаходимо в замітках В. Н. Кораблева про »Славянський Інститут в Празі« і В. Г. Чернобаєва про »Славянський Інститут в Кракові« (ст. 333 — 336).

Третій розділ книги, який має заголовок »Матеріали по истории науки« (ст. 353 — 427), містить некрольоги учених. З некрологів особливо докладно написаний В. Перетцем нарис життя й науково-громадської праці Аркадія Ляценка († 12. IX. 1931).

»Критика и библиография« (ст. 429 — 527), містить рецензії на кілька десятків новітніх славянських видань. Найбільше в цьому розділі зрецензовано українських видань, а то такими трьома авторами — В. Адріановою, В. Дроздовським і В. Перетцом. Останній же розглянув і деякі публікації російські та одну білоруську (К. Мачульського про Слово о Полку Ігоревім).

У невеличкому розділі хроніки подані і деякі, здебільшого випадкові і розрізнені, відомості з наукового славянського життя. Серед них не мало з Чехословаччини. Великим дефектом цього розділу є те, що в ньому цілком бракує відомостей про організацію й діяльність самого Інституту Славянознавства Ленінградської Академії Наук. Відділ хроніки закінчується цілком чужим для наукової публікації »Письмом пражских комсомольцев русскому комсомолу«.